

ALŽBĚTINSKÁ RENESANCE

Pavel Trtílek (přednášky 26. února a 5. března 2015)

Renesanční Anglie: politicko-společenská situace:

- 1453: končí **stoletá válka**
  - válka mezi Francií a Anglií o francouzský trůn
- **válka růží 1455 – 1485**
  - občanská válka v Anglii o anglický trůn: **Yorkové** versus **Lancasterové**
  - viz např. Shakespearův *Richard III.*: **Jindřich Tudor** porazil **Richarda III. Plantageneta** z rodu Yorků (jenž coby král vládl 1483–1485) a byl korunován jako **Jindřich VII.**
  - **Tudorovci** (nástupci zaniklého rodu Lancasterů) vystřídali na anglickém trůnu **Yorky**
- **Jindřich VIII.**
  - anglikánská církev
  - nástupci: Edvard VI., Jane Grey (de jure), Marie I. (de facto)

Jindřich VII.
(1. tudorovský panovník)

Jindřich VIII.
(zakladatel anglikánské církve)

Alžběta I.

- 2. dcera Jindřicha VIII.
- vládla **1558 – 1603** (nar. 1533)
- jeden z vrcholů anglické historie: anglický **Zlatý věk**
  - pojmenován po ní jako alžbětinská renesance
- rozvoj řemesel a obchodu (cechy), námořní obchod
- vznik **profesionálního divadla**
- válka se **Španělskem** (končí až r. 1604)
- zemřela bez potomků („panenská královna“)
  - viz např. filmy *Královna Alžběta* a *Královna Alžběta Zlatý věk*
- po její smrti usedají na trůn **Stuartovci**
  - syn Marie Stuartovny Jakub I. a jeho syn Karel I.

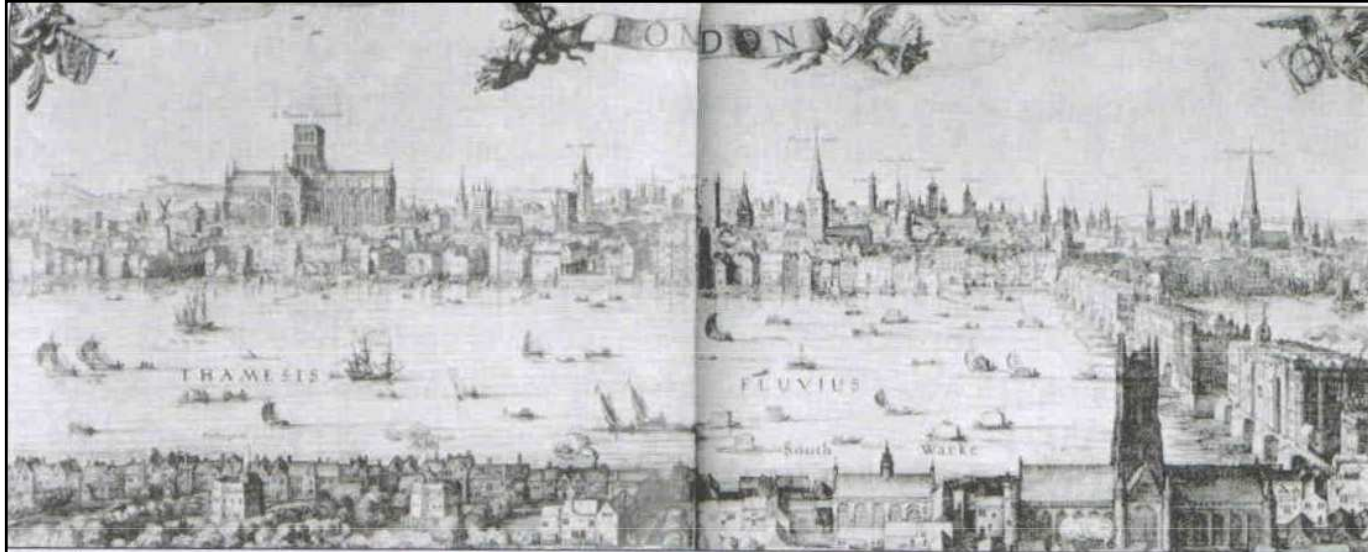

Alžběta I. (po vítězství nad Španěly)

Londýn v 16. a 17. století:

- 2. největší evropská metropole (po Paříži)
  - kolem 200.000 obyvatel (roku 1700 však už přes 500.000)
- přirovnáván k vrcholnému období antického Říma
  - oblíbené zápasy zvíře v arénách (jako v římských circích)
- protesty proti divadlu: **1642 zákaz divadla**
- ohledně divadla 2 znesvářené organizace:
  - královská **Tajná rada** – podpora divadla (královna, Lord admirál, Lord komoří aj.)
  - **londýnská radnice** – razantní postoj proti divadlu, snaha o jeho zákaz (starosta a městská rada)
- četné morové epidemie
  - 1593: týdně 1 000 až 2 000 obětí moru

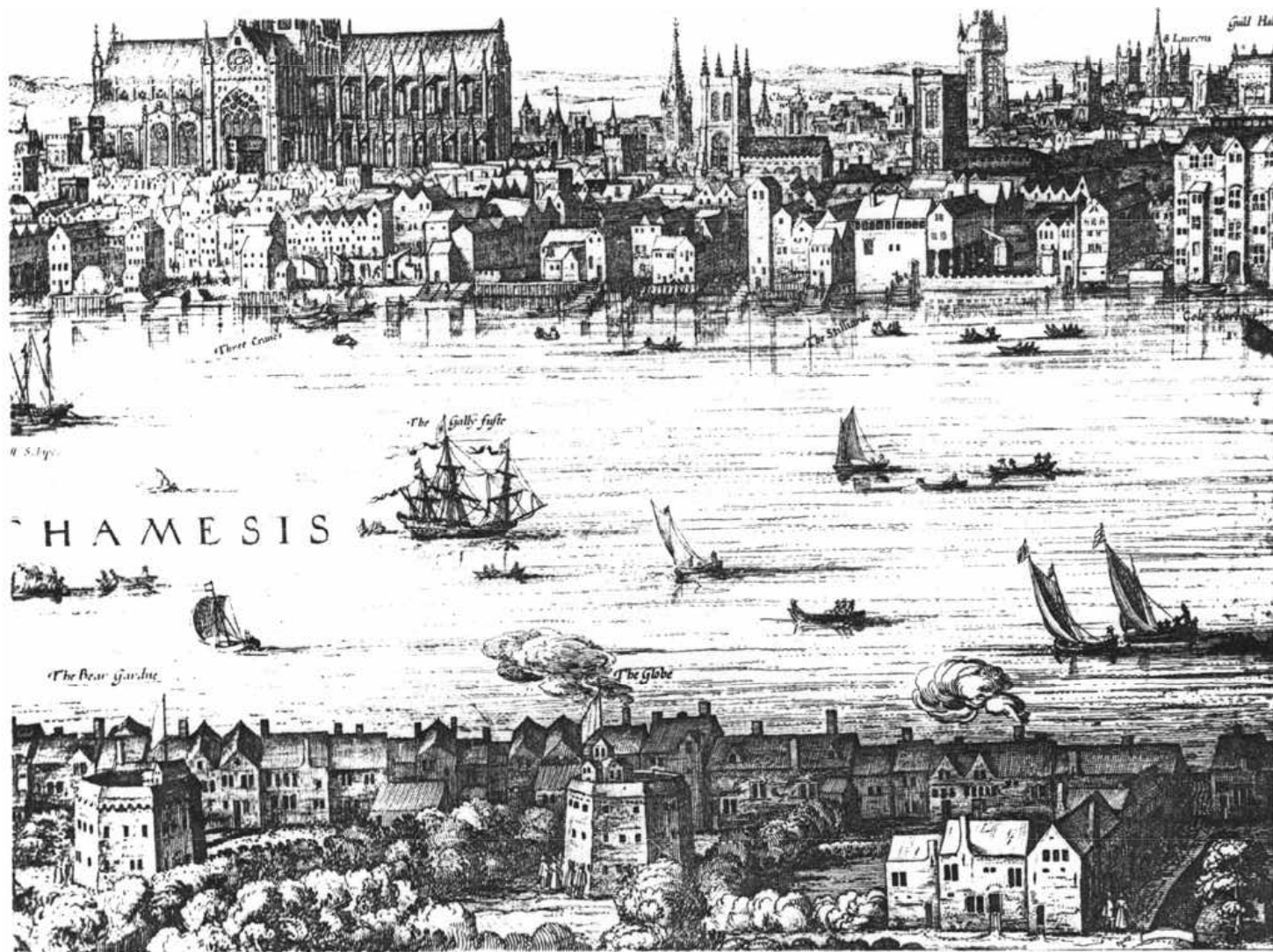
nahoře:
panorama Londýna
z roku 1616
(autor Visscher)

uprostřed výřez:
vlevo aréna
Medvědí
zahrada, vpravo
divadlo
Zeměkoule;

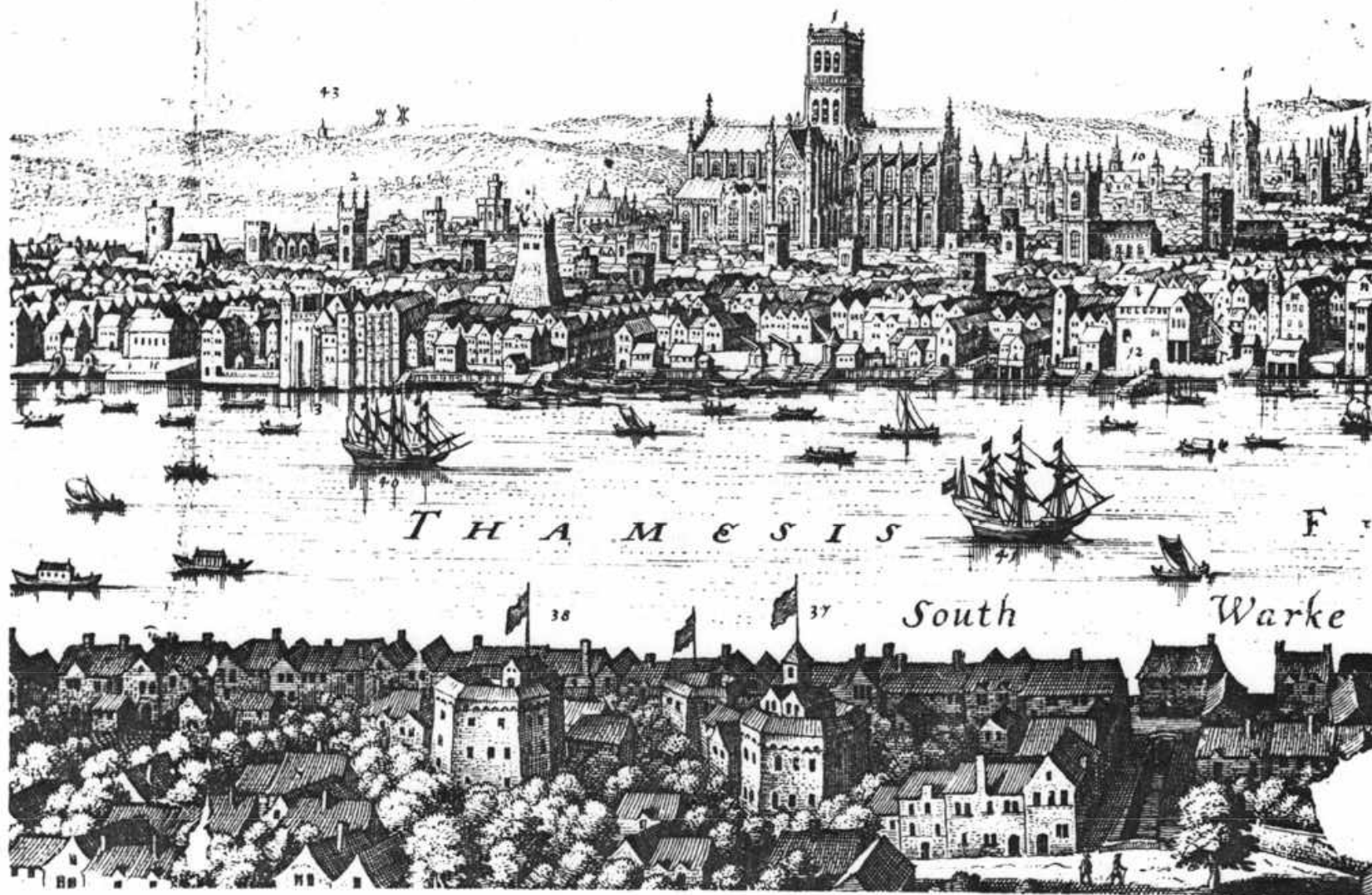

dole: divadlo **Labuť**

Londýn 1616 (výřez v lepší kvalitě) vlevo aréna **Medvědí zahrada**, vpravo divadlo **Zeměkoule** (autor Visscher)

Londýn (tentýž výjev) cca 1638–40 (autor Merian)

Londýnské veřejné popraviště (dobová rytina, 16. stol.)

Kulturní rozmach za Tudorovců:

- v Anglii dosud nevídaný kulturní rozmach
- architektura: **tudorovská gotika**
  - přechod mezi gotickým a renesančním slohem
- 1485: konec války dvou růží – **počátek renesance** v Anglii, za vlády Jindřicha VII. opožděně proniká do Anglie **humanismus**
  - Erasmus Rotterdamský, Thomas More
  - angličtí humanisté dosud studovali v Itálii
  - zájem o antickou literaturu
  - rozvoj univerzit (Oxford 1096, Cambridge 1209)
- od poloviny 16. stol. bouřlivý rozvoj divadla: **tudorovské drama**

Rané tudorovské drama:

- počátek anglického humanistického dramatu
- stále dominují **středověké divadelní tradice**
- oblíbené jsou stále **náboženské žánry**:
  - miráky (hry o zázracích)
  - morality (hry o biblických výjevech)
  - každoroční uvádění tradičních cyklů: mysteria (York, Chester aj.)
  - šlo o názorné předvádění, do nějž vnikal **fraškovitý humor**, což vedlo ke zrealističtění postav (např. Noemova žena ve hře o potopě světa), důležitá fáze pro vznik prvních **humanistických komedií**
  - předvádění **drastických výjevů**: základ naturalistických projevů alžbětinské tragédie

středověké pouliční divadlo
(divadlo předalžbětinské éry)

- **interludia** (nový žánr – objevují se za Jindřicha VII.)
- **zákony proti tulákům**
  - ztrpčovaly život **kočovným hereckým skupinám**
  - tuláci: všichni „neurození lidé bez pána“
  - nutnost **urozené patronace**
- **1558** – Alžběta I. usedá na trůn a zakazuje uvádění náboženských her:
  - snaha uklidnit konflikty mezi **protestanty a katolíky**
  - umožnila tím rozvoj **renesančního dramatu**, které nahradilo středověké žánry (hostují též italští herci)
- ukázka z filmu ***Hra o smrti*** (2003)
  - ukázka středověkého kočovného divadla v Anglii
  - skupina potulných komediantů hraje na šlechtickém sídle

SHAKESPEAROVI PŘEDCHŮDCI

- divadlo přestává být považováno za společensky degradující – první autoři vystupují z anonymity:

HENRY MEDWALL (1462 – 1502)

- **Fulgencius a Lukrécie**
  - 1. anglické **interludium** (adaptace římského námětu)
  - nejstarší dochovaná anglická hra **světského námětu**
  - zde se poprvé v anglické hře objevuje fenomén **divadla na divadle**
  - uvedeno o vánocích 1497 (za vlády Jindřicha VII.)

JOHN HEYWOOD (cca 1497 – cca 1578)

- autor interludií komického rázu, komika na úkor dramatická
- inspirace francouzskou fraškou, realistické pojetí
- **Čtyři P**
  - souboj ve Ihaní (poutník Palmer, prodavač odpustků Pardoner, apatykář Potecary, podomní prodejce Pedlar)
- **Hra o počasí**
  - v duchu moralit
(Angličané žádají změnu počasí u boha Jupitera)

Počátky humanistického divadla

- tzv. **školní drama** – impulsem byl právě humanismus

1) Latinské komedie:

- souvisí s výukou latiny a staré řečtiny
  - výuka ukázkou tvorby řeckých a římských dramatiků
- **Oxford a Cambridge** (koleje)
- konec 15. stol. – původní didaktický účel vytlačen primárním zájmem o divadlo, jehož ohlas sílil i u dvora a šlechty
- 1546: v cambridgské **Queens College** zavedena **každoroční divadelní představení**
  - pro tento účel zřízeno **demontovatelné jeviště**, jež mohlo ovlivnit pozdější model londýnských divadel

2) Komedie podle latinských vzorů:

- psány již anglicky, určeny pro veřejnost
  - už nikoli primárně pro studenty a pedagogy
- první autor komedií píšící anglicky:

NICHOLAS UDALL (1505 – 1566)

- **Ralph Roister Doister**

- podle Plautova *Chlubivého vojáka*, avšak anglické reálie

MR. S (snad William Stevenson?)

- **Jehla kmotry Gurtonové**

- uvedena asi už 1533
- 1. anglická komedie s původním námětem
- konstrukce hry a 3 jednoty však inspirovány římskou komedií (postavy i námět typické pro středověkou frašku)

3) Latinské tragédie:

- opět souvisí s výukou latiny
  - ukázky Senecovy tvorby
- 1551 – 1. představení v cambridgské Trinity College:
Trójanky (následně *Oidipus*)

4) Tragédie podle latinských zdrojů:

- **1561:** 1. původní anglická tragédie
  - už pouze inspirovaná Senecou
  - uvedená na právnické koleji Inner Temple v Londýně:

THOMAS NORTON a **THOMAS SACKVILLE**

- **Gorboduc**
  - zároveň 1. anglická hra psaná **blankversem**

Blankvers:

- nerýmovaný 5stopý jambický verš
  - tj. jamby a amfibrachy

MAKBETH (V. 7, přel. Josef Saudek):

Bud' proklet jazyk, který mi to říká!

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

Mé mužnosti mi zchromil lepší část!

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

A nikdo nevěř kejklům oněch d'áblů,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

co dvojsmysly si s námi zahrávají,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ_ υ

co slovo slibu splnit znají sluchu

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

a zrušit duchu! S tebou bát se nechci.

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

MACBETH:

Accursed be that tongue that tells me so,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

For it hath cowed my better part of man!

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

And be these juggling fiends no more believed,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

That palter with us in a double sense,

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

That keep the word of promise to our ear

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_

And break it to our hope. I'll not fight with thee.

υ_ | υ_ | υ_ | υ_ | υ_ υ

Rozvoj anglického dramatu koncem 16. stol.: „UNIVERZITNÍ DUCHOVÉ“

- 80. a 90. léta 16. stol.
  - ústup od středověkých postupů a konvencí
  - profesionalizace divadla
- ustálené náměty
  - anglické dějiny, moderní italská novelistika
- autoři vystudovaní v Oxfordu a Cambridge
  - přímý vliv škol slábl, bývalí studenti psali pro profesionální soubory, umožnili tím vznik **velkolepé divadelní epochy**
  - tzv. **univerzitní duchové** (John Lyly, Thomas Kyd, Christopher Marlowe, Robert Greene, George Peele ad.)
  - nadále inspirace dramaty italské antiky

JOHN LYLY (asi 1554–1606)

- psal pouze komedie
  - pro chlapecké školy, které bavily aristokratické a dvorské publikum (představitel dvorského dramatu)
  - často mísil antickou mytologii s anglickými náměty
  - proslul dlouhými a květnatými monology
  - tehdejší autoři se od něj učili strukturovat hry
  - Shakespeare od něj přebral množství námětů (např. hru *Jak se vám líbí*)
- **Alexandr a Kampaspé (1584)**
- **Sapfó a Faón (1584)**
- **Endymion (1591) podtitul: Muž na měsíci**
- aj.

John Lyly

THOMAS KYD (1558–1594)

- **Španělská tragédie aneb Jeronimo už zase třeští**
  - napsáno asi 1589
  - 1. významná tragédie alžbětinského dramatu
  - nejpopulárnější drama 16. stol.
  - 1. tragédie pomsty, stejně jako jeho:
- nedochovaný **Hamlet** (tzv. Ur-Hamlet)
- uvažuje se o jeho **spoluautorství** na několika **Shakespearových hrách**
  - např. *Titus Andronicus*

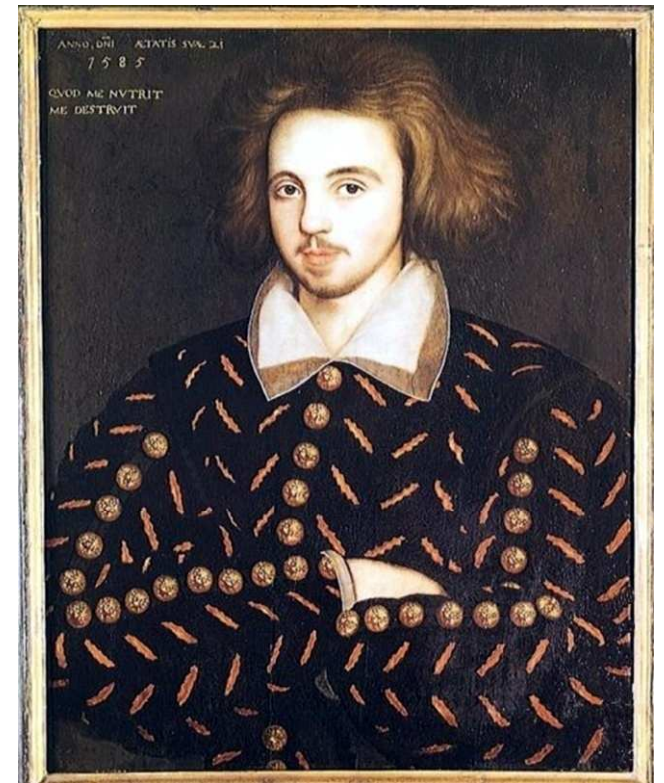
Vrcholné tudorovské drama: SHAKESPEAROVÍ SOUČASNÍCI

- 1592 přišel do Londýna Shakespeare
- 1593 – 1594 londýnská divadla zavřena kvůli epidemii moru
  - sílící protesty puritánů: mor jako boží trest za mravní poklesky (mj. i za návštěvy divadla)

CHRISTOPHER MARLOWE (1564–1593)

- nejoriginálnější dramatik své doby, jenž „příliš brzy zemřel...“
- absolvent Cambridge (1587)
- opustil tradici senekovské tragedie a mravoučných moralit
- zdokonalil blankvers
- dramata literárních kvalit
- udal tvůrčí směr dalším autorům
- prudká povaha – zavražděn (29)
- po jeho smrti zaujal WS místo
1. dramatika v Londýně

- autor 7 tragédií, které napsal během svých posledních 6 let života:
  - **Tamerlán Veliký** (2 díly 1587 a 1588)
- 3 neúspěšnější hry byly výraznými tragédiemi hrdiny:
  - **Tragická historie o doktoru Faustovi** (asi 1588)
    - předloha: *Faustbuch* (vydaná ve Frankfurtu)
    - Faust coby ryze individualizovaný hrdina (už ne abstraktní „Kdokoli“)
  - **Maltský Žid** (asi 1589)
  - **Edward II.** (asi 1592)
- když byl zabit, byl autorem tolika her, jako tehdy málo známý Shakespeare

Mefistofeles se zjevuje Faustovi

BEN JONSON (1572–1637)

- bez univerzitního vzdělání (stejně jako Shakespeare)
- uvězněn za nepotvrzené spoluautorství satirické komedie **Psí ostrov** (autor Thomas Nash), zabil herce
- považován za nejlepšího alžbětinského dramatika po Shakespeareovi
- napsal 28 her (2 tragédie, 26 komedií)

1) inspirace **starou attickou komedií:**

- **Každý podle svého humoru** (1598)
  - prolog obsahuje jeho tvůrčí zásady a kritiku soudobého dramatu (např. za nedodržování 3-jednoty)
- **Každý mimo svůj humor** (1599)

2) inspirace **římskou komedií** (ustálené charakterové typy, zábavné zápletky):

- **Lišák Volpone** (1606)
- **Alchymista** (1610)
  - považováno za jeho nejlepší komedii
- **Bartolomějský jarmark** (1614)

3) dvě **tragédie** (na jevišti propadly):

- **Sejana** (1603), **Catilina** (1611)

4) „**masky**“ (za vlády Jakuba I.):

- výpravná alegorická představení, která byla spojením baletu, zpěvu, deklamace (obliba za Jakuba I. a Karla I., dvorské publikum, italský scénograf Inigo Jones)

- **Maska královen**

THOMAS DEKKER (asi 1572–1632)

- autor 65 her, mnohé napsal se spoluautory
- **Ševcovské posvícení** (asi 1599)
  - jeho nejslavnější komedie

THOMAS HEYWOOD (asi 1574–1641)

- autor a spoluautor cca 220 her, dnes je v povědomí coby autor jediné tragédie:
- **Žena zabitá dobrotou** (1603)

WILLIAM SHAKESPEARE (1564–1616)

- viz samostatná prezentace
  - Alojs Bejblík: *Shakespearův svět* (1979)
  - Martin Hilský: *Shakespeare a jeviště svět* (2010)
  - Jan Kott: *Shakespearovské črty* (1964)
  - Pavla Váňová: *Identita génia* (2010)
- 2009: objeven snad autentický portrét WS???
  - portrét je z roku 1610
  - objev: restaurátor Alec Cobbe
  - existují 3 dobové kopie portrétu (šlo tedy o slavnou osobu)
  - pochází ze sbírky jediného Shakespeara literárního mecenáše Henryho Wriothesleya (3. hrabě ze Southamptonu)

Principum

amicitias!

Vrcholné tudorovské drama – shrnutí:

- pro hry Shakespeara a jeho současníků je typické:
  - příběh začíná již v pokročilém stadiu vývoje
  - důležité události se odehrají na jevišti
  - kompoziční jednotkou je poměrně krátká scéna
  - neiluzionistické divadlo – místo děje bývá proto v dialogu specifikováno (je-li podstatné, jinak nemusí být uvedeno)
  - předmětem zájmu je příběh (čas i místo se proměňují)
  - dochází ke změnám mezi vážným a komickým
  - postavy jsou (ač méně než ve středověkém dramatu) předmětem zápasu dobra se zlem
  - víra v mravní řád dovoluje postavám svobodně volit, zároveň jsme však za volbu zodpovědní

Jakubovské a karolínské drama – SHAKESPEAROVÍ NÁSLEDOVNÍCI

- **1603 – Stuartovští panovníci**
  - Jakub I. (1603–1625)
  - Karel I. (1625–1649)

Proměna podoby dramatu:

- na popularitě nabývala tragikomedie s happy-endy
  - dojemnost využívána jako náhražka tragična
- narůstala povrchnost her i přes formální obratnost autorů
- technická zdatnost autorů
  - propracovanější expozice
  - děj vtěsnán do méně epizod (často obsáhlejších)
  - komplikace vrstveny k překvapivému vrcholu
  - střídali ztišené scény s bouřlivými

JOHN WEBSTER (asi 1580–1634)

- nedostudovaný právník
- autor 14 her
  - mnohdy se spoluautory
- pozitivum: dramatičnost, metaforika
- negativum: dějové nejasnosti
- mistr v evokaci atmosféry hrůzy a děsu
- proslul 2 tragédiemi inspirovanými skutečností:
  - **Bílá d'áblice** (1609)
  - **Vévodkyně z Amalfi** (1613)

FRANCIS BEAUMONT (asi 1548–1616)

- **Rytíř hořící paličky** (1607)
- další texty – spoluautor s:

JOHN FLETCHER (1579–1625)

- společní autoři cca 50 her, např.:
  - **Králem být a nebýt** (1611)
- ve své době považován za nástupce Shakespeara (hlavní dramatik Služebníků králových)
  - jejich hry určily techniku jakubovského dramatu

JOHN FORD (1586 – asi 1639)

- autor nejméně 17 her
- pozdě doceněn
- typická dekadence karolinského dramatu
  - **Škoda, že je děvka** (1633)
  - **Edmontská čarodějnice** (1621)

Celkový souhrn:

- 1590 – 1642: známe přes **250 dramatiků**, autorů cca **2.000 dram**
- veřejná divadla uvedla hry jen asi 50 autorů
- potíže s určením přesného **autorství**
  - jednotlivá dějství téže hry – leckdy různí autoři
  - častá **autorská spolupráce**
- časté **úpravy** a **adaptace** starších her jinými autory
  - znesnadnění identifikace autorství
- 1642: **zákaz divadla**
  - trval víceméně do roku 1660 (zákaz porušován)

JAK ALŽBĚTINSKÉ DIVADLO VYPADALO, JAK A KDE SE HRÁLO

(od 70. let 16. stol. do roku 1642)

Herecké soubory:

- do **1572** nevyžadována „**urozená patronace**“
  - do té doby málo zpráv o hereckých společnostech
  - množství tuláků
  - zákony proti tulákům
- z let **1575 – 1642** známe více než 100 divadelních společností (s oficiální licenci)
  - často však neměly dlouhé trvání

4 možnosti působení souborů:

- hrály legálně v Londýně
  - rozvoj zejména od 80. let 16. stol
  - kočovaly jen výjimečně (část souboru hrála v Londýně, zbytek mohl kočovat)
- kočovaly legálně
  - ty londýnské obvykle jen v dobách morových ran
  - ochotnická sláva neprofesionálních společností vrcholila na anglickém venkově ve 14. a 15. stol., profesionálové byli zjevením
- kočovaly ilegálně
  - s prošlou nebo padělanou licenci
- kočovaly po kontinentální části Evropy
  - vznik profesionálního divadla v Německu

V Londýně byly 2 typy souborů:

– od 70. let 16. stol.

1) společnosti dospělých (podílnický systém)

– Služebníci královny

– Služebníci lorda Admirála

– Služebníci lorda Komořího

– a mnohé další...

2) chlapecké soubory (vedené „manažerem“)

– Chlapci od sv. Pavla

– Chlapci od Černých bratří

Služebníci královny:

- založeni **1583** z nejlepších herců
  - vznik z příkazu Mistra královských radovánek
- 1. profesionální soubor (měli hrát i pro královnu)
- monopol v Londýně
- 2 podsoubory (1 kočoval mimo Londýn)
- 12 podílníků (maximum v podílnickém systému)
- hry s velkým obsazením
- **1588** úpadek: spory mezi herci, úmrtí...
- **1594** rozpad a utvoření 2 nejslavnějších anglických souborů:
  - Služebníci lorda Admirála a Služebníci lorda Komořího

- oba soubory spolu 20 let soupeřily v Londýně o nadvládu
- jako první získaly vlastní divadelní budovy

Služebníci lorda Admirála:

- vedeni hercem **Edwardem Alleynem**
  - finančně jištění divadelním podnikatelem Philipem Henslowem
- 1604 přejmenováni: **Služebníci prince Jindřicha** (do 1613), pak **Služebníci kurfiřta**
- **1625** rozpad

Služebníci lorda Komořího:

- podnik rodiny **Burbageů** (Richard Burbage první herec souboru) a skupiny herců-podílníků (včetně **Williama Shakespeara**)
- 1603 přejmenování – **Služebníci královi**
  - nástup Jakuba I. na trůn
- **1642** zanikají (uzavření divadel)
- nejbohatší soubor
  - roční zisk herců-podílníků byl až 180 liber, podle herců však „jen“ kolem 50 liber (2x více než roční plat učitele)
  - herci (nepodílníci) týdně 5 – 10 šilinků

Podílnický systém:

- zisky i rizika děleny mezi podílníky, kteří si podíl koupili
  - londýnské společnosti: až 12 podílníků
  - kočovné společnosti: max. 6 podílníků
- podílníci volili hry k uvedení („dramaturgové“)

Složení běžného profesionálního souboru:

- stálí herci (mezi nimi i podílníci)
- námezdní herci (týdenní mzda 5 – 10 šilinků)
  - plnili i funkce nápovědů, garderobiérů, techniků, vrátných
- 4 – 6 chlapců (učedníci po dobu 3 – 12 let)
  - často hráli dívky (staré a komické ženy hráli starší herci)
- orchestr, trubači, bubeníci

Finanční výdaje společností:

- pronájem budovy (sálu)
- odměna autorovi a námezdným hercům
- fond (na fundus, opravu kostýmů, rekvizity)
- zbytek zisku dělen mezi podílníky

Finanční příjmy společností:

- honorář od krále či královny (Londýn)
  - Alžběta obvykle zhlédla 5 inscenací ročně, Jakub 17, Karel 25 (obvykle 10 liber za představení)
- honorář od města
  - kočovné soubory, schvalovací představení před městskou radou
- divácké vstupné

- **system pokut** za porušení pracovního řádu **Služebníků královny** (rok 1614):
  - pozdní příchod na zkoušku **1 šilink**
  - pozdní příchod na představení **3 šilinky**
  - opilost během představení **10 šilinků**
  - promeškání představení **1 libra** (= 20 šilinků)
  - nošení kostýmu mimo divadlo či za zcizení majetku souboru **40 liber**

Vývoj počtu profesionálních společností v

Londýně:

- 1 (rok **1583**)
- 2 (rok **1594**)
- 3 (rok **1602**)
- vrchol: 6 (rok **1611**)
- poté klesl jejich počet na 4

Chlapecké soubory:

- při kúrových školách
- divadlo jako součást výuky
  - výřečnost, veřejné vystupování...
- vrchol popularity v 60. a 70. letech 16. stol.
- počátek 17. stol. profesionalizace
- vstupné vysoké (1 šilink)
  - přesto bývalo plno, všichni diváci seděli
- inscenace zahajovány koncertem, přestávky vyplněné hudbou

Chlapci od sv. Pavla:

- měli vlastní divadlo: **Svatopavelské divadlo** (1575 –1606)
- prosluli občanskými komediemi (Middleton, Chapman, Beaumont aj.)

Chlapci od Černých bratří:

- 1. divadlo **U černých bratří** (od 1576)
- 2. divadlo **U černých bratří** (1600 – 1608)
- hry nejvýznamnějších autorů doby (např. Ben Jonson)
- pověstní nactiutrhačskými komediemi, důsledek: **1608** dal popuzený král soubor rozpustit
- 1609 reorganizace – divadlo **U bílých bratří** (mimo Londýn)
- **1613** ukončili činnost

Financování autorů:

- autor novou hru nejprve přečetl podílníkům
- průměrný honorář za koupení hry byl **6 liber** (1603), kolem 1613 už **10 – 12 liber**
- někdy dostával autor celou tržbu z **1. reprízy** (po odečtení nákladů souboru), jde o tzv. **benefiční systém** (1. repríza pak byla označ. jako „benefiční představení“)
- jindy dostávali navíc i týdenní plat
- text hry se pak stal majetkem společnosti
  - někteří autoři však hru potom prodali tajně ještě tiskařům...

Texty her:

- schvalovány **Mistrem královských radovánek**
  - jednalo se o „liberální cenzorskou činnost“ (důvody morální, náboženské, politické)
- takto povolená podoba textu byla oficiálním exemplářem hry
- herci dostávali jen text své „role“
- trvalo 3 týdny od zakoupení textu k jeho uvedení
  - z toho čas na zkoušení minimální (po schválení textu následovalo rozepsání jednotlivých rolí, což činil náповědář, který zodpovídal i za hladký průběh představení)

Herci a herectví:

- hráli jen **muži**
  - eroticky vypjaté scény proto často koncipovány jako slovní opusy plné metafor
- **ženy** směly hrát teprve po pádu cromwellovské diktatury
  - kdy na trůn usedl **Karel II.** (obnova monarchie), který vyslyšel požadavky své milenky Eleanor Gwynn (1650–1687): jedna z prvních londýnských hereček
  - mužům bylo zakázáno hrát ženské role (ženám však nebylo zakázáno hrát mužské)
  - do té doby ženy směly účinkovat jen ve **dvorských představeních** pro uzavřenou společnost (nikoli ve veřejném divadle)

- zákony proti tulákům platily i na herce, kteří nebyli schopni vykázat, že jsou služebníky nějakého pána
- známe jména více než 1000 herců
- kazatelé usilovně brojili proti divadlu
- **Služebníci královny**
  - **RICHARD TARLETON** (1530–1588)
  - **ROBERT WILSON** (1572–1600)
- **Služebníci lorda komořího** (později Služebníci královi)
  - **RICHARD BURBAGE** (asi 1567–1619) protagonista souboru (Romeo, Richard III., Hamlet, Lear či Othello)
  - **EDWARD KYNASTON** (asi 1640–1712) ženské role (Julie, Ofélie, Kleopatra, Desdemona...)

RICHARD BURBAGE

Herecký styl (spíše dohady):

A) „nerealistický“

- obsazování herců do více rolí v jedné inscenaci
- ženské role hráli muži
- nerealistický ráz textů (např. duchové, čarodějnice, elfové...)
- konvenční scénické prostředí
- rozsáhlý repertoár (který museli herci pojmout)
- omezený čas zkoušek

B) „realistický“

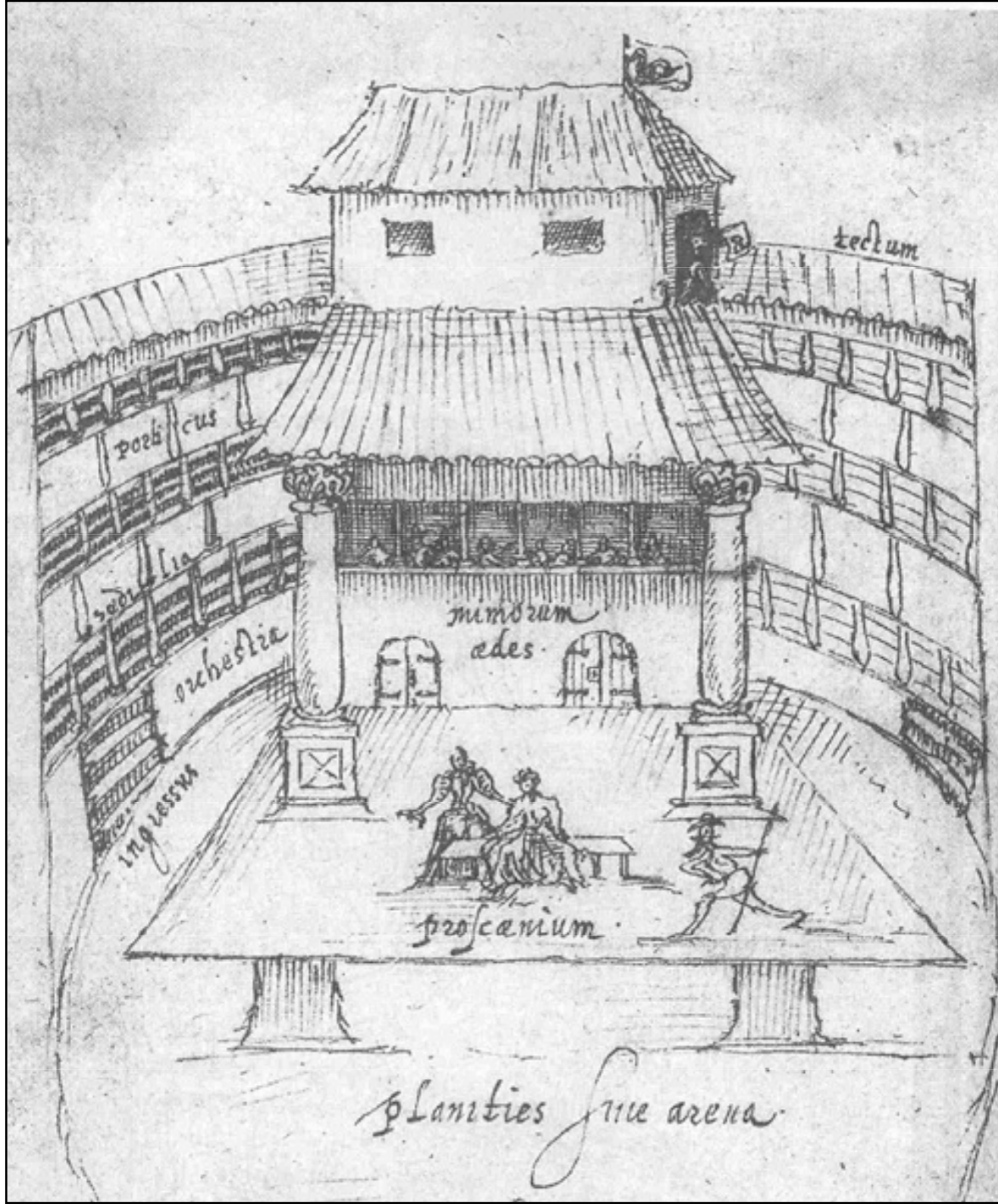
- Shakespearovy rady hercům v *Hamletovi*
- dobové odkazy na přesvědčivou charakterizaci postav u herců jako Burbage
- důraz na současný život a mravy v mnoha komediích
- barvitost lidské psychologie u vážných postav v tragédiích

Veřejná divadla:

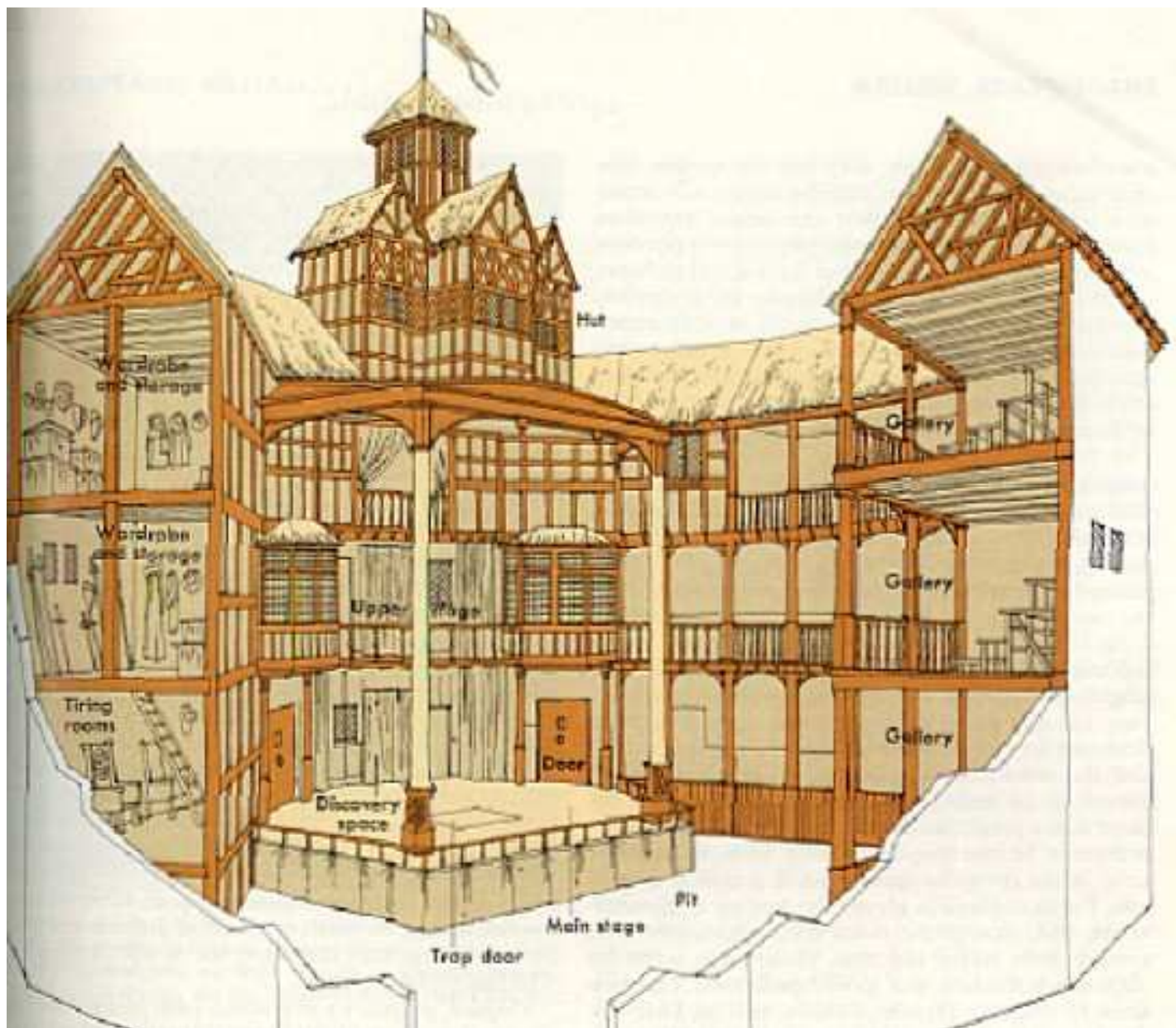
- byla pouze v **Londýně** a dvě také v **Bristolu** (Wine Street, Redcliffe Hill)
- otevřená stavba určená širokému publiku – tzv. **veřejné divadelní budovy**
  - víceúhelníkové, nezastřešené, ze dřeva (kámen použitý výjimečně)
  - hrálo se jen za příznivého počasí (v dešti ani mrazu ne)
  - **1567** východně od Londýna postaveno 1. veřejné divadlo **Červený lev** (moc toho o něm nevíme, snad dočasné?)
  - **1576** postavil herec a truhlář James Burbage **The Theatre**
- **soukromé divadelní sály** pro aristokratické publikum bývaly zastřešené

- v letech **1567 – 1623** bylo poblíž Londýna (dnešního City) postaveno **13 veřejných divadel**
  - **Červený lev** (The Red Lion, 1567-?)
  - **Divadlo** (The Theatre, 1576-1597)
  - **Růže** (The Rose, 1587-asi 1606)
  - **Labuť** (The Swan, asi 1595-asi 1637)
  - **Zeměkoule** (The Globe, 1599-1613)
  - **Štěstěna** (The Fortune, 1600-1621) po požáru postavena z kamene
  - **Červený býk** (The Red Bull, 1605-1663)
  - **Naděje** (The Hope, 1614-1656)

Divadlo Labuť
(de Wittův nákres)

průřez divadlem Globe

Divadlo Globe (rekonstrukce, otevřeno 10:00-17:30)

web: www.shakespearsglobe.com

rekonstrukce divadla Globe (interiér)

Inspirační zdroje alžbětinského jeviště:

- jeviště univerzitních aul
- pevné jeviště náboženských her
- pódiové jeviště kočovných herců
- výpravný vůz

Tvar a rozměry divadel:

- např. divadlo Růže:
  - 12úhleník, 1592 rozšířeno na 14úhleník
  - průměr budovy: 22,5 m; průměr dvora: 15 m
  - galerie: hloubka 4 m
  - kapacita cca 3.000 diváků

Hospody a arény:

- původně herecké soubory účinkovaly většinou v městských hospodách a zájezdních hostincích
  - dvůr obklopen domy s pavlačí (obecenstvo stálo na dvoře nebo sedělo na pavlačích), hrálo se na provizorním jevišti z lešení
- 6 hospodských dvorů v Londýně bylo užíváno také jako divadla
- hrálo se venku – nebo také uvnitř?
- inspirací byly také **arény** pro býčí či medvědí zápasy a pro šermířské či zápasnické hry

Výprava, rekvizity, efekty, hudba:

- zdroje informací:
  - 1) **texty her**
    - tzv. slovní dekorace vs. scéna a rekvizity
  - 2) **záznamy úřadu Mistra radovánek**
    - seznamy rekvizit (když se hrálo pro královnu)
  - 3) **Henslowův deník**
    - Philip Henslowe: majitel Služebníků lorda Admirála
    - žádné záznamy o platbách malířům, tesařům apod.
    - nic nenaznačuje existenci fundusu
    - funkce „opatrovníka jeviště“ (inspicient a rekvizitář)
- vše nasvědčuje tomu, že alžbětinská scénografie vycházela ze **středověkých konvencí**

- hudba
  - orchestry složené z 6 hudebníků
  - trumpetisti a bubeníci (herci)
- efekty
  - po roce 1603 sílí důraz na výpravnost – létání, pyrotechnika, čarodějné kousky, tanec, šerm...
- kostýmy
  - nákladné, elegantní, spolu s herci nejdůležitější vizuální prvky
  - soudobé (alžbětinská móda) s výjimkami:
    - 1) oblečení starodávné či vyšlé z módy (dávné události)
    - 2) antický oděv (klasické postavy)
    - 3) fantastický oděv (nadpřirozené postavy)
    - 4) tradiční kostýmy (Tamerlán, Robin Hood aj.)
    - 5) národní či rasové kostýmy

Obecenstvo:

- v období 1567 – 1642 vzrostla populace Londýna ze 100.000 obyvatel na 400.000
- 10 – 20 % obyvatel navštěvovalo divadlo
- kapacita veřejného divadla mohla dosahovat až 3.000 diváků
- představení se oznamovala:
  - plakáty, později i letáky
  - vlajky v den produkce
  - troubení na věžičce divadla
  - průvod s bubny a trubkami (spíše kočovné společnosti)
  - někdy i před nebo po představení byly oznámeny termíny divákům dalších repríz či premiér

LITERATURA:

- Bejblík, Alois – *Shakespearův svět* (Praha, 1979)
- Bejblík, Hornát, Lukeš – *Alžbětinské divadlo I. – III.* (Praha, 1980)
- Bžochová-Wild, Jana – *Úvod do shakespearovského divadla* (Bratislava, 1999)
- Hilský, Martin: *Shakespeare a jeviště svět* (Praha, 2010)
- Hornát, Jaroslav – *Alžbětinské drama* (Praha, 1986)
- Maurois, André – *Dějiny Anglie* (Praha, 1993)
- Pokorný, Jaroslav – *Shakespeareova doba a divadlo* (Praha, 1955)
- Stříbrný, Zdeněk – *Dějiny anglické literatury* (Praha, 1987)
- Stříbrný, Zdeněk – *Shakespearovi předchůdci* (Praha, 1965)